

הרב יואל פרידמן

מתנות לאביונים ומשלוח מנות ממעשר עני

שאלה

האם אפשר לתת מתנות לאביונים ומשלוח מנות לעני ממעות מעשר עני?

תשובה

המהרי"ל (שו"ת סי' נו) דן בשאלה האם מותר לתת מתנות לאביונים לעניים מכספי מעשר, ולהלכה הוא נוקט שאין לעשות כן, מכמה סיבות:

א. כספי מעשר אינם ממון הבעלים, ולכן אינו יוצא בכסף זה במצוות נתינה. המהרי"ל מציין שאמנם יש לבעלים טובת הנאה, והוא יכול להחליט למי הוא מייעד את כספי המעשר, ולכן נד"ד תלוי במחלוקת הראשונים אם טובת הנאה נחשבת ממון אם לאו (עי' אנצ' תלמודית חי"ט עמ' קו הערות 63, 64): אם טובת הנאת ממון, אזי נתינתו נחשבת נתינה, אך אם אינה ממון אינה נתינה.

ב. המהרי"ל מוסיף, שאף אם אנו סוברים טובת הנאה ממון, יש חיסרון נוסף בנתינת המעשר: "כל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין" (מנחות פב ע"א); כלומר, אי אפשר לקיים את מצוות מתנות לאביונים מכספי מעשר שהוא ממון שאני בין כך מחוייב בו. כן כתבו: של"ה (מסכת מגילה) ומג"א (סי' תרצד ס"ק א).

עם זאת, יש אולי מקום להבחין בין מתנות לאביונים לבין משלוח מנות. לדעת תרוה"ד (סי' קיא) יש לתת משלוח מנות לצורך סעודת פורים. בס' מנות הלוי (מגילה פ"ט) ביאר שסיבת המצוה היא כדי להרבות אהבה אחווה וריעות. הנפק"מ בין שני הטעמים היא האם יוצאים ידי חובה כאשר המקבל מוחל על קבלת משלוח המנות. לדעת תרוה"ד - לא יצא ידי חובה, ולדעת מנות הלוי - יצא ידי חובה (עי' שו"ת חת"ס או"ח סי' קצו). הרמ"א (סי' תרצה סעי' א) פסק שיצא ידי חובה, ומשמע אין במשלוח מנות חובת נתינה אלא היא מיועדת להוסיף אהבה בין איש לרעהו. לכן במשלוח מנות צריך לתת מנה חשובה כמבואר בגמ' (מגילה ז). לעומת זאת, מתנות לאביונים, יש בה חובת נתינה, ולכן מעיקר הדין יוצא בפרוטה (עי' ריטב"א מגילה ז, שערי תשובה סי' תרצד ס"ק א).

בהבחנה זו בין מתנות לאביונים למשלוח מנות בא לידי ביטוי גם הדין האם יוצאים ידי חובה במתנה על מנת להחזיר. במשלוח מנות בודאי שלא יצא ידי חובה, אך במתנות לאביונים הסתפקו הפוסקים שמא יצא ידי חובה, כי גם מתנה על מנת להחזיר נחשבת נתינה (פמ"ג סי' תקצד מש"ז ס"ק א).

עפ"י הבחנה זו יש מקום לומר שהפוסקים נקטו שאין לתת מתנות לאביונים מכספי מעשר, כיון שאין זו נתינה. לעומת זאת, במשלוח מנות, שמיועד להוסיף

אהבה ומייעד לסעודת פורים, יש מקום לומר שאין חיסרון בכך שנותן מכספי מעשר (וכעין סברה זו עי' בשו"ת כתב סופר או"ח סי' קלט ד"ה ויש לעיין ולחלק).

גם החיסרון השני, המובא בשו"ת מהרי"ל, אינו מוסכם על כל הפוסקים, ויש אומרים ש"כל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין" נאמר רק לגבי לקיחת קדשים ולא בשאר מצוות (עי' שו"ת פני יהושע או"ח סי' ב, שו"ת בנין ציון החדשות מהד"ב סי' קלז).

סיכום

- א. אין לתת לעני מתנות לאביונים ממעשר עני.
- ב. לכתחילה, אין לתת לעני משלוח מנות ממעשר עני (שבבית, עי' רמב"ם הל' מתני"ע פ"ו ה"ב) אך העושה כן - יש לו על מה שיסמוך.
- ג. לאחר שקיים את מצוות משלוח מנות, בוודאי יכול לתת משלוחים נוספים ממעשר עני, ובלבד שיתנם לעניים.
- ד. אם קיבל מעני משלוח מנות - לא יחזיר לו משלוח ממעשר עני כיון שהחזרת משלוח מנות הינה חובה חברתית והריהי בכלל תגמולים שאסורים במעשר עני (עי' תוספתא פאה פ"ד הט"ז, ב"י סי' שלא, "התורה והארץ" ח"ב עמ' 45-46).